

Prof. dr hab. Tadeusz Palmowski
81-391 Gdynia
ul. Świętojańska 53/3a

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Sławomira Dziaducha
pt. „Potencjał rozwojowy miast województwa lubelskiego w świetle teorii
wzrostu endogenicznego”**

Przedłożona do recenzji dysertacja wykonana została pod kierunkiem dr hab. Andrzeja Miszczuka prof. UMCS, w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej, na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie. Praca liczy 301 numerowanych stron. W opracowaniu zawarto 28 tabel oraz 63 ryciny (z których 36 to numerowane czarno-białe i kolorowe mapy, pozostałe to schematy i diagramy. Bibliografia zawiera 209 pozycji, w tym 37 obcojęzycznych, dodatkowo także 15 dokumentów strategicznych i programowych oraz 37 publikacji statystycznych.

Przedmiotem pracy jest rozwój miast w kontekście wymiaru terytorialnego i polityki regionalnej. Spojrzenie terytorialne w rozwoju regionalnym wymaga uwzględnienia specyficznych uwarunkowań społecznych, gospodarczych oraz środowiska naturalnego, a także brania pod uwagę zróżnicowanych potencjałów rozwojowych opartych o czynniki endogeniczne.

Kluczowym zagadnieniem w tej teorii jest mobilizacja lokalnego środowiska w celu możliwie najlepszego wykorzystania wewnętrznych atutów. Mogą one być wykorzystane na poziomie kraju, regionu lub społeczności lokalnej. Wykorzystanie wewnętrznych zasobów regionu staje się obecnie niezwykle istotnym czynnikiem decydującym o możliwościach dalszego rozwoju i warunkiem koniecznym do przełamywania barier rozwojowych.

Ważną sferą działań polityki ukierunkowanej terytorialnie stają się obszary miejskie. Pełnią one coraz bardziej istotną rolę w życiu społecznym i gospodarczym regionów. W następstwie dużej koncentracji ludności na małym obszarze, miasta cechują się wysokim nasyceniem infrastruktury handlowej, kulturalnej, oświatowej. Najczęściej są także głównym pracodawcą w regionie, stanowią siedzibę najważniejszych instytucji publicznych. Miasta także pełnią funkcję ośrodków wzrostu i lokomotyw rozwoju, a przez dyfuzję procesów innowacyjnych przyczyniają się do aktywizacji całego regionu.

Zakres tematyczny pracy obejmuje zagadnienia stanowiące przedmiot badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Ta pierwsza daje opis i wyjaśnienie przestrzennych i środowiskowych zachowań systemów społeczno-gospodarczych, procesów spo-

łeczno-gospodarczych zachodzących w przestrzeni i środowisku przyrodniczym oraz struktur przestrzenno-gospodarczych kształtujących się we wzajemnym oddziaływaniu z procesami. Druga zaś ustala zasady racjonalnego wyboru lokalizacji, powiązań przestrzennych i przestrzennych organizacji, jak również dróg rozwoju układów lokalizacyjnych (R. Domański, 1993).

Podjęte przez Autora badania stanowią jedną z udanych prób zbadania czynnika endogenicznego rozwoju miast województwa lubelskiego.

Główna hipoteza wskazuje, że potencjał rozwojowy miast wykazuje znaczne zróżnicowanie, które ma swoje źródła w czynnikach endogenicznych. Hipotezę główną uzupełnia pięć wpływających z niej hipotez szczegółowych.

Do tak postawionych hipotezy nawiązują cele pracy. Podkreślone zostały cele poznawcze, aplikacyjne i metodologiczne. Celem poznawczym była identyfikacja czynników endogenicznych i określenie stopnia ich wpływu na potencjał rozwojowy miast oraz utworzenie wskaźnika syntetycznego niezbędnego do stworzenia rankingu, co umożliwiło wyodrębnienie miast o dużym potencjale rozwoju oraz tych z gorszymi perspektywami. Dodatkowo określono czynniki decydujące o potencjale endogenicznym w poszczególnych miastach, zbadano zależności pomiędzy możliwościami dalszego rozwoju, a wielkością miasta i jego położeniem geograficznym, a także przeanalizowano powiązania społeczno-gospodarcze pomiędzy miastami Lubelszczyzny.

Celem aplikacyjnym pracy była identyfikacja słabych i mocnych stron miast Lubelszczyzny, pomocna a nawet niezbędna do dostosowywania instrumentów polityki regionalnej do specyficznych potrzeb poszczególnych obszarów. Celem metodologicznym rozprawy była ocena przydatności Analitycznego Procesu Hierarchicznego do kwantyfikacji potencjału rozwojowego, w tym elementów zarówno o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Metoda ta pozwoliła na całościowe ujęcie procesów rozwoju za pomocą jednej wartości syntetycznej.

Zakres przestrzenny badań obejmuje 42 miasta województwa lubelskiego (w tym 4 na prawach powiatu, 20 stanowiących siedziby powiatu i 18 pozostałych miast). Do analizy przyjęto stan z ostatniego dnia 2011 r.

Rozprawa doktorska mgr Sławomira Dziaducha stanowi przykład konstruktywnej reakcji na problemy miast w regionie peryferyjnym na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej.

Dysertacja składa się ze wstępu czterech rozdziałów oraz wniosków. Rozdziały mają zróżnicowaną objętość od 37 do 85 stron. Podział na podrozdziały pierwszego i drugiego rzędu jest prawidłowy i efekcie praca prezentuje właściwy układ treści.

We wstępie Autor zarysował problematykę badawczą i najważniejsze pojęcia, dokonał przeglądu dotychczasowych badań dotyczących rozwoju miast, przedstawił cele i hipotezy badawcze oraz założenia metodologiczne.

Rozdział pierwszy prezentuje główne teorie i koncepcje dotyczące rozwoju regionalnego uwzględniającego czynniki endogeniczne. W rozdziale drugim przedstawiono syntetyczną charakterystykę regionu, zidentyfikowano silne i słabe strony województwa lubelskiego w odniesieniu do sytuacji społeczno-gospodarczej innych jednostek terytorialnych kraju. W rozdziale trzecim scharakteryzowane zostały czynniki endogeniczne decydujące o potencjale rozwojowym miast badanego województwa. Wskazano tu także najważniejsze procesy i tendencje zachodzące na najniższym szczeblu administracyjnym, a także wykonano typologię miast uwzględniającą różnorodne zmienne. Główna metoda badawcza AHP zastosowana została w rozdziale IV do wyznaczenia potencjału rozwojowego kolejnych miast za pomocą syntetycznego wskaźnika. Ranking pozwolił na wskazanie miast o najlepszych i słabych perspektywach rozwojowych. W rozdziale tym zweryfikowano także hipotezy badawcze oraz zbudowano model grawitacji obrazujący ciężenia miast względem siebie.

W zakończeniu w sposób syntetyczny przedstawiono wnioski z całej pracy. Zaprezentowano je w odniesieniu do przyjętych na wstępie założeń. Sposób formułowania wniosków, ich dobór i zakres świadczą o umiejętnościach Autora w tym zakresie. Potwierdzona została tu hipoteza główna, wskazująca że istotne zróżnicowanie potencjału rozwojowego miast ma swoje źródło w czynnikach endogenicznych. Trzy z pięciu hipotez szczegółowych również zostały zweryfikowane pozytywnie, jedna częściowo i jedna negatywnie.

Postępowanie badawcze przyjęte w pracy jest prawidłowe – od analizy do syntezy i wniosków ogólnych oraz szczegółowych. Praca napisana została w sposób jasny i zrozumiały.

Ponieważ jest to praca o charakterze geograficzno-ekonomicznym, doktorant słusznie operuje w pracy autorskimi mapami. Ujęcie kartograficzne, nie tylko dokumentuje przestrzenne ujęcie badanych zjawisk, ale pozwala także na wyciąganie konkretnych wniosków o charakterze aplikacyjnym. Jednak zaprezentowane mapy wzbudzają uzasadnione wątpliwości. Mapy pozbawione ramek nie pozwalają na prawidłowe ich zorientowanie, wszystkie pozbawione są podziałek. Na niektórych mapach wpisano „gołe” cyfry, a można by z nich zrobić świetne kartodiagramy (s. 37, 71, 137, 171). Uporządkowanie i dopracowanie części kartograficznej może znacząco wpłynąć nie tylko na estetykę, ale i na walory percepcyjne pracy.

Uwagi merytoryczne:

Pewne wątpliwości budzi jeden ze wskaźników badania dostępności transportowej, konkretnie odległość od linii kolejowej (s.24, s.210). Zdaniem recenzenta istotna jest odległość od przystanku, lub stacji kolejowej.

Termin *dostępność czasowa* (s.24, 128, 168) nie jest błędny, jednak w geografii od lat stosuje się *izochrony* (patrz. L. Ratajski, 1973, *Metodyka kartografii społeczno – gospodarczej*, PPWK.)

Na terenie wyzwolonej Polski wprowadzono nowy podział administracyjny ustanawiając 49 województw (s. 71) W 1945 r., a takie wrażenie odnosi uważny czytelnik, zaraz po wyzwoleniu ustanowiono w Polsce 14 województw.

Z dniem 1 stycznia 1999 r. reforma wprowadziła podział na *16 samorządnych województw*. W rzeczywistości są to województwa o charakterze rządowo-samorządowym.

Grubość złóż (s.73). W geografii i geologii powszechnie stosuje się termin *miąższość złóż*.

Gminy ościenne (s.258). W języku polskim są tylko kraje ościenne, nie ma gmin ościennych.

W spisie literatury brakuje pozycji, na którą autor powołuje się na s.159. (Bronisz, Sagan 2011), brakuje także w spisie literatury pozycji ze s. 195 (Bronisz, Kuć-Czajkowska, 2012)

Uwagi techniczne i stylistyczne:

Język naukowy powinien być ścisły i precyzyjny. Jednak w recenzowanej pracy występuje cały szereg „pustych” sformułowań, stosowanych w publicystyce, a które nie powinny być zamieszczane w opracowaniach pretendujących do rangi naukowej, np. *mniej więcej* (s.146), *generalnie rzecz biorąc, co więcej* (s.212, 252, 259), *jeśli chodzi o* (s.97), *warto wspomnieć* (s.234), *warto wspomnieć w tym miejscu* (s.58), *warto podkreślić* (s.76, 144, 201), *warto też podkreślić* (138), *warto zauważyć* (s.85, 100, 115, 126, 133, 135, 168, 190), *warto też zauważyć* (s.92), *należy zauważyć* (s.93, 141, 162, 192, 252), *można zauważyć* (s. 208, 223), *należy w tym miejscu zauważyć* (s.126, 141), *warto dodać* (104), *należy dodać* (104), *należy w tym miejscu jednak dodać* (s.86, 225), *należy pamiętać* (s.100), *należy podkreślić* (s.110, 168, 170, 173, 178, 185, 189, 250, 261), *należy zaznaczyć* (s.236, 250), *należy wspomnieć* (s.100), *należy zwrócić uwagę* (s.95), *warto zwrócić uwagę* (s.157), *należy mieć na uwadze* (s. 133), *na uwagę zasługuje* (s.222), *jeśli chodzi o* (s.97), *wspomniany już we wcześniejszych częściach rozdziału* (s. 113, 145, 149, 189, 192), *powyższa* (s.136, 139, 145, 165, 183, 198, 232, 240, 243x2, 260), *wspomniana powyżej* (s.175, 260, 262, 264), *wyżej wymienione* (s. 225), *od wcześniej omawianego* (s.237), *można zatem stwierdzić* (151).

Potoczne sformułowanie *przykładowo* (s.240) powinno być zastąpione zwrotem *na przykład*. Podobnie termin potoczny *imprezy kulturalne* (s.188) będzie lepiej brzmiał, jako *wydarzenia kulturalne*. Termin ten świadczy o zupełnie innej, wyższej randze konkretnego wydarzenia.

Termin potoczny *na przestrzeni ostatnich lat* (s. 65, 87, 93, 124, 143, 146,198) nie powinien znaleźć się w pracy naukowej. Przestrzeń to jeden wymiar, a czas to inny wymiar. Również stwierdzenie *w skali 11 lat* (s.150), będzie bardziej poprawne, jeżeli napiszemy *w ciągu 11 lat*. Zwrot *w chwili obecnej* (s.78) jest poprawny, ale czytelnik za lat kilkanaście może mieć wątpliwości, co do roku wydarzenia. Lepiej będzie, kiedy podamy w tekście konkretną informację, że w roku 2011...itp.

Autor stosuje zapis „lat 90-tych, lat 70-tych (s.96, s.103), lat 80-tych” (s.124). Zgodnie z zasadami języka polskiego dotyczącym liczebników porządkowych aktualnie obowiązuje wyłącznie jedna forma notacji np. lat 80., lat 90. itp.

Wnikliwy czytelnik może doszukać się w tekście zaledwie kilku drobnych usterek: np. *ob-ok* (s.70), .. (s.116) . . ., czy wysunięte wiersze (s.267, 278).

Wiele tablic ze względu na braki domknięcia zewnętrznymi liniami pionowymi sprawia wrażenie niedokończonych (tab.5, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28. To samo dotyczy tablic z Aneksu 1.

Poczynione drobne uwagi, nie ujmują bardzo wysokiej wartości rozprawy. Jednak przy przygotowywaniu ewentualnej publikacji należałoby je uwzględnić.

Pragnę stwierdzić na zakończenie, co następuje. Praca stanowi dowód, że jej Autor:

- ma wiedzę i umiejętności z zakresu nauk geograficznych i przestrzennych, pozwalające na prowadzenie samodzielnej pracy naukowej;
- potrafi właściwie wybrać i postawić problem badawczy, jasno sformułować hipotezy i konsekwentnie dążyć do ich weryfikacji;
- umie znaleźć właściwe metody badawcze i je stosuje;
- potrafi wyciągać wnioski z badań, nowocześnie je formułować i prezentować;
- umie wyciągać konkretne i praktyczne wnioski z prowadzonych badań.

Rozprawę doktorską mgr Sławomira Dziaducha w świetle przytoczonych danych uważam za pracę całkowicie spełniającą warunki pracy doktorskiej zawarte w Ustawie z dnia 14 marca

2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.Nr.65, poz.596).

Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie zagadnienia naukowego i dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Biorąc pod uwagę całokształt recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr Sławomira Dziaducha stawiam wniosek Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej o przyjęcie i dopuszczenie do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

Gdynia, dnia 10 maja 2014r.

Prof. dr hab. Tadeusz Palmowski